

VECHIMEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC DE LA
MEHADIA

Preot dr. Constantin Cilibia

Istoria Mehadiiei coboară cu multe milenii în urmă, cuprinzând spațiul geografic al culoarului Timiș-Cerna, vestită trecătoare și poartă străveche ce făcea legătura dintre Banat și Oltenia. Descoperirile arheologice, efectuate în ultimii ani demonstrează că zona a fost locuită din cele mai vechi timpuri. Romanii ajunși la Dunăre, și-au dat seama de importanța strategică și valoarea reală a acestor locuri, trezindu-le vii interese. Aceștia, între anii 33-34 d.Hr., au construit un drum pe malul drept al Dunării care lega Belgradul (Singidunum) de această zonă și care a fost refăcut în anul 43 d.Hr. de Împăratul Claudiu (41-54). Dar cel care a acordat o și mai mare importanță acestor meleaguri a fost Împăratul Traian (98-117), cuceritorul Daciei. Interesul lui pentru Dacia îl aflăm și din inscripția romană numită: *Tabula Traiana* ridicată odată cu refacerea drumului pe malul drept al Dunării. Aceasta a fost ridicată în jurul anului 100 d.Hr. și glăsuiește astfel: *Împăratul Caesar, fiul divinului Nerva Traianus Augustus, învingător al germanilor, preot suprem a refăcut calea străpungând munții.*

În jurul anului 101 d.Hr., armatele Împăratului Traian au traversat Dunărea pe un pod de vase și după lupte grele au pătruns în Dacia. În drumul lor spre Sarmisegetusa au trecut prin *Ad Mediam* (Mehadia), apoi prin Pasul Domașnea, au traversat Cheile Teregovei și au ajuns la Tibiscum (Jupa), de lângă Caransebeș, iar de aici spre inima capitalei. În drumul lor către Sarmisegetusa, romanii au întărit localitatea Mehadia cu un puternic castru, ale cărui urme se mai văd până azi. Castrul roman construit aici a constituit aici o adevărată pavază de apărare a viitoarei civilizației europene. Dovada o constituie cărămizile romane descoperite la Baza castrului *Ad Mediam*, care încă mai poartă efigia cohorței a III-a Dalmatica. Material de construcție din acest castru s-a folosit și la zidirea fortului Sf.Andrei și a întăriturilor de apărare la locul numit *Șanț*¹ din Mehadia.

¹ Ion Băcilă, Monografia Mehadiiei, Ed.Marineasa, Timișoara.

În susținerea acestor afirmații, pe lângă alți istorici de renume, în ultima vreme importante studii de cercetare arheologică a consacrat Prof.Univ. Dr.Doina Benea de la Universitatea de Vest din Timișoara. Mehadia ca așezare umană a rezistat și după retragerea aureliană din anul 271 a legiunilor romane din Dacia. O parte a elitei coloniale, precum și a unui număr mare de legionari romani, împrăștiți și căsătoriți cu femei dace au rămas să își ducă traiul mai departe pe aceste meleaguri. Aceste afirmații ne sunt confirmate și ca urmare a numeroaselor monede romane descoperite și după această dată. O monedă de argint, descoperită aici ce datează din anul 358, de la întemeierea Romei, are o inscripție compusă din literele XCAM, reprezentând un car triumfal cu patru cai și pe consulul Furius Camillus. Altă monedă din anul 469 d.Hr. are inscripția BEIVLI, BVRSU, reprezentând un car triumfal cu patru cai și pe Sulpius Derius, dar și alte monede dintre anii 500-725 de la întemeierea Romei.²

Între aceste monede descoperite, o parte din ele au inscripții creștine și au circulat în perioada anilor 13-475 d.H. A mai fost descoperită aici o altă monedă din anul 408 cu inscripția DN THEC DISVS AVG REPERATIO REPUBLICA A.S.SC. cu chipul dreptului judecător. O altă monedă din anul 457 are inscripția LEONES-BASILEVS-RMAE-LEONEN-OLOS-BASILEUS-ROMEON, iar din anul 1000 se mai păstrează o monedă cu inscripția STEPAN REX – S.STEPAN având chipul lui Iisus Hristos.³

Colonizarea Daciei a fost organizată de către statul roman cu scopul exploatărilor și valorificării bogățiilor de aici și pentru a întări elementul latin. Caracterul organizat și masiv al colonizării a avut repercusiuni puternice asupra populației autohtone. În scurtă vreme aceasta s-a romanizat însușindu-și cultura, obiceiurile, credințele religioase precum și limba cuceritorilor. Între acestea o remarcă o constituie, pătrunderea învățaturii Mântuitorului de timpuriu pe aceste meleaguri, care la vremea lor a dat rod însutit.

Despre pătrunderea elementului creștin la Mehadia mai există și alte numeroase dovezi arheologice, lingvistice, numismatice și epigrafice. Au mai fost descoperite aici și diferite obiecte paleo-creștine cum ar fi un capac de vas din ceramică, găsit într-o clădire situată lângă comandamentul de grăniceri.⁴

La Băile Herculane în anul 1841, în zidul împrejmuitor al bisericii vechi s-a descoperit un inel oval de aur cu gemă pe care sunt grașiți un păun și un delfin, simboluri specific creștine și care azi se află într-un muzeu din Viena.⁵

Odată cu pătrunderea creștinismului pe teritoriul patriei noastre, a fost necesară și organizarea lui bisericească. Dintre Împărații bizantini care au

² *Idem*, p.10.

³ *Idem*, p.11.

⁴ Nicolae Gudea, Ioan Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români*, 1988, p.192.

⁵ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române București, ediția a II-a, București, 1991, p.90.

acordat o atenție deosebită localității Mehadia, a fost Împăratul Iustinian I (527-565). Acesta, în data de 14 aprilie 535, din Constantinopol, a emis „Novela XI” prin care se stabilea noua capitală a Iliricului, la care se mai adăugau și noile prerogative și jurisdicția Arhiepiscopiei Iustiniana Prima, asupra Episcopiei „Ad – Aqve” de la Mehadia.⁶ Organizarea bisericească adoptată de strămoșii noștri din cele mai vechi timpuri a fost de tip bizantin.

În vederea situării episcopiei la Mehadia, părerile istoricilor sunt împărțite, dar noi mergem pe ideea că ea și-a avut reședința în Mehadia sau în apropierea ei. Numele Episcopiei stă legat și de prezența a numeroaselor ape reci și termale din zonă. Datorită vechimii sale poate fii considerată cea mai veche episcopie de pe teritoriul Daciei Traiane.

În urma ocupației otomane, pentru o vreme sediul Mitropoliei Severinului s-a mutat la Mehadia. Ca dovadă, până azi, în zona numită Băcșaneț, încă se mai văd urmele unor ziduri ce au stat la baza construcției unei vechi instituții bisericești. În punctul numit Bănoț, localnicii au primit prin viu grai din generație în generație vestea că aici ar fi existat o mănăstire și care probabil a fost părăsită în timpul migrației popoarelor.⁷ Se pare că existența episcopiei „Ad – Aqvas” de la Mehadia ar fi încetat odată cu pătrunderea popoarelor migratoare. Locul acesteia a fost luat de Mitropolia Severinului de mai târziu. Ca dovadă, domnitorul Mircea cel Bătrân (1386-1418) se intitula și stăpân al Banatului de Severin.⁸ Prăbușirea acesteia a urmat sub fiul său Mihail I (1418-1420), care datorită tot mai deselor conflicte militare întreprinse de oștile otomane asupra Țării Românești și a Banatului, acesta a cedat în favoarea turcilor. Cercetările istorice desfășurate de-a lungul timpului, au descoperit aici o puternică luptă a localnicilor sub conducerea cnezilor locali împotriva feudalilor unguri și a altor năvălitori. Prin dârzenia luptei lor, localnicii și-au păstrat o veche autonomie ca formă de organizare social politică, cunoscut fiind districtul de la Mehadia (1387-1658). În tot Banatul au existat opt districte românești ce aveau rolul de a apăra glia

⁶ Pr.Coriolan I. Buracu *Foaia Diecezană* (F.D), anul XLIII, nr.42, Caransebeș, 1928, p.1; Vasile Părvan, *Contribuții epigrafice*, București p.178.; I.Popescu Spineni, *Vechimea Creștinismului la români*, București 1934, p.41; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor II*, Vălenii de Munte, p.222-223; Pr.Dr. Gheorghe Cotoșman, *Episcopia Caransebeșului în anuar 1940-1941*, p.42; Pr.Dr.Alexandru Armand Munteanu, *Arhiepiscopia Iustiniana Prima și jurisdicția ei în Studii Teologice* seria II-a, anul XIV, nr.7-8 1962, p.453; Pr.Lect.Dr. Vasile Petrica *Spațiul Danubian în sec.XI, expresie a latinizării bizantine în lumina activității Arhiepiscopiei Iustiniana Prima și a bazilici din Sucidava* în F.D, anul VII, nr.9-10, 2001, p.10.; I.D.Suciu, R.Constantinescu, *Documente privitoare la Istoria Mitropoliei Banatului, Timișoara*, 1980, p.19; Pr.Dr.Constantin Cilibia, Costinel-Eugen Cilibia, Băile Herculane, *Forme de viață religioasă*, Ed.Info, Craiova, 2011, p.88.

⁷ I.D. Suciu, *Unitatea Poporului Român*, Ed.Facla, Timișoara, 1980, p.22; Ion Băcilă op.cit., p.12.

⁸ Pr.Dr.Gheorghe Popovici, *Istoria românilor bănățeni*, Caransebeș, 1904, p.171. Vezi p.230-233, Prot.Dr. Gheorghe Cotoșman *Anuar 1940-1941*, Caransebeș, p.41.

străbună, dreapta credință și limba strămoșească. Dar nu după mult timp, datorită presiunilor exercitate de reprezentanții națiunii maghiare, zona Mehadiiei și a împrejurimilor au intrat în sfera de influență a acestora.

În prima etapă a feudalismului, învățătura bisericească de nuanță bizantină a pătruns la noi prin exercitarea limbii slavone. De la început aceasta a fost adoptată ca limbă de oficiere a slujbelor bisericești. Timpul a demonstrat că slavona veche este o limbă moartă, necunoscută și neînțeleasă de masele largi de credincioși. Ca utilitate, ea a fost folosită numai la slujbele bisericești ca apoi să devină limbă a literaturii culte, a hrisoavelor, a actelor de danie și a școlilor mănăstirești.⁹ După cum se mai poate constata, limba slavonă, a rămas limbă vorbită de nobilimea românească dar și de oficiere a slujbelor bisericești în toate provinciile locuite de români.

În bună parte, acesta a contribuit la cimentarea unității culturale a tuturor românilor, dar pe de altă parte, nefiind înțeleasă de popor, a împiedicat formarea unei literaturi originale.¹⁰

Dupa anul 1418, Episcopia Mehadiiei se mută la Caransebeș, localitate ce se bucura de un anumit prestigiu rivalizând cu cele mai mari orașe ale Ungariei, Buda, Pesta, Timișoara¹¹. Mutarea acesteia a fost motivată și de prevederile Canoanelor Bisericii Ortodoxe, care hotărâu ca o episcopie să fie așezată în orașul din centrul provinciei, după Canonul XVII al sinodului IV ecumenic de la Calcedon din anul 451 care arata între altele: „Dacă vreo cetate s-a înnoit de împărăteasca stăpânire, sau iarăși s-ar înnoi, politiceștilor și publicelor forme să urmeze și rânduiala bisericeștilor parohii”.¹² Cel dintâi episcop al strămutatei episcopii de la Mehadia la Caransebeș s-a numit Partenie.¹³

Prezența episcopiei „Ad – Aqvas” la Mehadia, a însemnat o puternică viață religioasă, culturală, economică, socială, care s-a moștenit până în vremurile de azi.

Odată cu trecerea timpului, localitatea Mehadia este recunoscută și ca vechi centru protopopesc, care la rându-i avea în subordine mai multe parohii. În bisericile existente, dar și în afara lor au slujit preoți care au avut o puternică influență de culturalizare a maselor populare. Episcopii transmiteau prin protopopii la parohii, preoților și credincioșilor diferite hotărâri atât bisericești cât și civile.¹⁴ Vreme de aproape 200 de ani (1552-

⁹ Victor Țărcovnicu, *Istoria Învățămintului din Banat până la anul 1800*, Ed.Didactică și Pedagogică, București, 1978, p.22.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Persty A., *Szövény Bansag*, II, p.124-126. *Istoria româniei II*, Ed.Academiei RPR, Buc., p.355.

¹² *Pidalionul* tipărit la Mănăstirea Neamț în anul 1844, p.130.

¹³ Gheorghe Cotoșman, *op.cit.*, p.41.

¹⁴ Pr.Dr.Alexandru Stănculescu Bârda, *Studii și documente privind Istoria României*, vol. II, Ed. Sitech, Craiova, 2010, p.18 și urm.

1718) Banatul a stat sub ocupație turcească. Aceștia, în centrele mai importante au înființat școli pentru copii lor.¹⁵ Biserica Romano-Catolică, susținătoarea limbii latine care numai datorită reformei religioase a fost nevoită să cedeze în favoarea protestantismului. Acesta, cu timpul, a înlăturat în mod treptat vechea pătură intelectuală a catolicismului înlocuind-o cu una nouă, care avea dorința de a se citi Biblia în limba maternă a fiecărui popor. Materializarea acestei dorințe s-a putut înlăptui prin înființarea a unui număr cât mai mare de tipografii și școli.¹⁶

Noua reforma a protestantismului a impulsionat introducerea de tipografii și tipărirea unui număr cât mai mare de cărți religioase. Tipărirea acestora a ajutat nu numai la cultivarea limbii române dar și la promovarea culturii naționale. Între primii traducători ai cărților religioase, remarcăm pe Diaconul Coresi în Evangheliarul românesc din 1561, Psaltirea românească din anul 1570, Psaltirea slavo-română din anul 1577, traducătorii Paliei de la Orăștiei, 1582 etc. Autorii lor arătau că aceste cărți erau destinate tuturor românilor și a provinciilor locuite de aceștia.

Pe lângă reforma protestantismului, au mai stat în cale și noile transformări economice, sociale, politice, culturale de la începutul secolului al XVI-lea care au favorizat înlocuirea limbii slavone atât din biserică cât și din societatea românească. Locul acesteia a fost preluat de limba română vorbită și cunoscută de toți românii. Perioada de promovare a limbii române în biserică îl constituie și cele câteva fragmente din Psaltirea slavo-română descoperită de preotul Coriolan Burlacu de la Mehadia.

Psaltirea slavo-română, descoperită la Mehadia aparține secolului al XVII-lea și este scrisă pe pergament cu unele adăugiri din secolul al XVIII-lea,¹⁷ cu următoarea însemnare: „Popa Toader ot. Urșova Capac, na pomenire erei Mihăilă. Pis(an) mnogogreasnic Matei Bojidar Meh(adiski) dascăl la Ursova 7194”, adică „Popa Toader din Orșova Capac, spre pomenirea preotului Mihăilă. Scris-a mult greșitul Matei Bojidar, dascălul Mehadiiei în anul 1686 la Orșova”. A fost descoperită în legătura unei cărți de ritual mai vechi scrisă pe pergament, prin conținutul ei, aceasta marchează perioada de introducere a limbii române în biserică.¹⁸

Cu ocazia vizitei sale în Banat, renumitul savant Nicolae Iorga, printre alte comune a vizitat și localitatea Mehadia. Între alte lucruri interesante descoperite aici, el a cunoscut și această carte, despre care a scris o lucrare pe care a publicat-o în facsimil. Nicolae Iorga precizează că ea a fost

¹⁵ M.Guboglu, *Călătoria lui Evliya a Celebi efendi în Banat (1660) în Studii a Banatului*, vol. II, Timișoara, 1970, p.23-60.

¹⁶ V.Țârcovnicu, *op.cit.*, p.46

¹⁷ *Manuscris românesc*, nr.545, fila 78, verso.

¹⁸ I.D.Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Ed.Mitropolia Banatului, Timișoara, 1977, p.74.

publicată între anii 1580-1600.¹⁹ Cartea a mai fost cercetată și de istoricul Ștefan Ciobanu pe care a numit-o „psaltire didactică” scrisă cu scopul de a înlocui limba slavonă cu limba română „gustată și înțeleasă de toți românii.”²⁰ Conținutul acestei psaltiri a mai fost studiat și de cercetătoarea Maria Combiescu, căreia i-a acordat o atenție deosebită. Fără a stabili proveniența Psaltirii, autoarea afirmă că ea ar fi o copie după textul alteia mai vechi. Prin analiza fonetică și morfologică ea a stabilit că nu este nici o legătură directă între psaltirea de la Mehadia și psaltirea slavo-română din Moldova.

Din cuprinsul acesteia se poate observa prezența anumitor regionalisme adaptate graiului bănățean. De aici reiese că Psaltirea slavo-română de la Mehadia ar fi o copie mai târzie din secolul al XVI-lea după un original mai vechi care a fost folosit mai din vechime, în vremea când la Mehadia se găsea un renumit centru bisericesc. Despre conținutul psaltirii slavo-române de la Mehadia s-a mai ocupat și cercetătorul Costin Feneșan, fiu al acestei localități care după ce a fotocopiat-o, a tradus-o, ne oferă date prețioase despre vechimea învățământului românesc de la Mehadia. În prezent cartea se află depusă în Biblioteca Academiei Române din București și este obiect de studiu și pentru alți cercetători interesați de cultura neamului nostru.

Pe lângă Psaltirea slavo-română de la Mehadia, date prețioase asupra învățământului românesc de aici ne mai oferă părintele Coriolan Buracu și într-o altă lucrare rămasă în manuscris intitulată „Topografische Beschreibung von dem Militar ort. Mehadia” care nu este altceva decât prima carte funduară întocmită de ingineri austrieci asupra acestui sat. În această lucrare, pe lângă alte informații prețioase despre Mehadia, se mai menționează și drepturile asupra proprietăților agricole nu numai din această localitate dar și din alte sate învecinate.²¹

În urma războiului ruso-turc dintre anii 1716-1718 care s-a încheiat prin pacea de la Passarowitz din 21 Iulie 1718, Banatul și Oltenia au trecut sub stăpânirea Imperiului Habsburgic.²² Între anii 1736-1739 a izbucnit un nou conflict militar între ruși, austrieci și turci care s-a încheiat prin pacea de la Belgrad în ziua de 18 septembrie 1739.²³ Printre alte condiții, turcii au cerut abaterea râului Cerna pe un alt canal de navigație proiectat greșit ale cărui urme se pot vedea până azi la Topleț. Tot acum ei au cerut dărâmarea fortului Sf. Andrei de la Mehadia a cărui demolare a avut loc în anul 1752.²⁴ În

¹⁹ Nicolae Iorga, *Observații și probleme bănățene*, 1940, p.8, Planșele X-XVII.

²⁰ Ștefan Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba română*, Buc., 1941, p.65.

²¹ Pr. Coriolan Buracu, *op. cit.*, p.2.

²² Liviu Smeu, *Almăjul în cadrul Banatului Severin*, manuscris 1968, p.310.; *Istoria României în date*, Ed. Enciclopedică Română, Buc., 1971, p.150.

²³ *Idem*, p.151.

²⁴ I. Băcilă, *op. cit.*, p.22.

urma acestor confruntări militare și prin pacea care s-a încheiat, precedată și de înțelegerea care a avut loc între turci și austrieci în ziua de 11 octombrie 1747, a sosit la Mehadia o comisie de stabilire a graniței între Turcia și Austria.

Mehadia, așezată la granița dintre cele două imperii a rămas sub administrație civilă cu o mică garnizoană militară comandată de un căpitan austriac. Începând cu anul 1757, între cele două Imperii a fost înființat și un oficiu vamal.

În anul 1741, Dieta din Viena a emis art. de lege XVIII, pct.5, prin care se întregea confiniul militar până la granița cu hotarul Munteniei. În ziua de 19 septembrie 1751, Impărăteasa Maria Tereza a Austriei (1740-1789), decretează ca Banatul de provincie să fie administrat după sistemul Cameral Provincial, lucru care a produs o mare nemulțumire în rândul populației civile. Pentru aplanarea acestui conflict, Impărăteasa s-a văzut nevoită să trimită în anul 1767 pe fiul său Iosif al II-lea (1780-1790) la fața locului. Acesta în ziua de 18 aprilie 1768 a dispus înființarea „Batalionului românesc” cu sediul în Jupalnic²⁵ adăugându-se mai târziu alte 24 de comune aflate în apropiere.²⁶

În anul 1772, batalionul românesc de la Mehadia, s-a încadrat în regimentul II grăniceri, contopindu-se cu acesta în anul 1775 formând Regimentul de graniță românesc iliric bănățean nr.13. cu reședința la Mehadia care s-a păstrat până în anul 1777. După cum se mai poate observa zona Mehadiiei a devenit militarizată. Începând cu acest an, aici a început a se construi 20 de locuințe pentru ofițeri și funcționari care deserveau unitatea de graniță.

Datorită unor neînțelegeri, în anul 1773, a urmat în Banat o nouă vizită a viitorului împărat al Austriei Iosif al II-lea. La întoarcere acesta, propune mamei sale pe lângă alte utilități necesare bunei desfășurări a activității personalului militar și înființarea a două școli triviale germane, una la Bozovici și alta la Mehadia. Ca urmare, Consiliul de Război din Viena era cel care dirija toată administrația Graniței bănățene, vine cu propunerea de a lua măsurile necesare odată cu începerea anului 1744 de a se înființa aceste școli.²⁷

La data de 7 Martie 1774, Comandamentul Batalionului din Jupalnic, raportează autorităților austriece, situația existentă cu privire la învățământul în limba germană. Printre altele se justifică lipsa școlilor germane, a cadrelor didactice, a copiilor ce trebuiau să învețe în acestea. În acea vreme se afla

²⁵ Localitate în apropierea Orșovei, azi dispărută sub apele lacului de acumulare Porțile de Fier I construit între anii 1965-1972.

²⁶ Liviu Groza, *Documente Veneze privind conceptul de apărare a Banatului, restituiri istorice nr. 10*, Ed. Europa Nova, 1999, p.38; Dănilă Sitaru, *Valea Almăjului*, Ed. Neutrino, Reșița, 2010, p.352.

²⁷ L. Smeu, *op.cit.*, p.127.

în Mehadia o școală valahă cu 13 copii de grăniceri care învățau cititul și scrisul în limba valahă, de la un învățător care nu cunoștea decât această limbă, iar ca plată ”primea 50 de florini din veniturile bisericii valahe și 25 de florini de la comună”²⁸

După cum putem constata Școala Trivială germană de la Mehadia a fost înființată în anul 1774, dar activitatea ei se pare că a fost neglijată de localnici. Aceștia își arătau dezinteresul datorită faptului că ei aveau școală națională românească. Iuliu Vuia, în lucrarea sa ”Școalele românești bănățene din secolul al XVIII-lea”, spunea că în afară de școala normală de la Biserica Albă, înființată în martie 1775, a mai existat și o școală germană de stat la Mehadia,²⁹ iar în anul 1777 s-a reorganizat și Școala Trivială din Bozovici. Cele afirmate de Iuliu Vuia sunt confirmate mai apoi și de Protopopul Nicolae Stoica de Hațeg în ”Cronica Banatului”. Acesta solicitase comandantului Pappila un post de învățător la Școala Trivială germană în Bozovici.³⁰

În baza unui ordin al Consiliului de război emis în ziua de 10 noiembrie 1777 din Viena, s-a aprobat ca noilor locuitori stabiliți la Mehadia să li se acorde câte 150 stânjeni pătrați, adică 1200 metri platz de casă la care s-au mai adăugat diferite suprafețe de loturi în câmp, livezi, vii și grădini.³¹

Între anii 1780-1785, s-a făcut și ”întâiul mapirung” de către 60 de ofițeri și cadeți care nu poate fi altceva decât un recensământ al imobilelor. Cu această ocazie au fost consemnate 7 case din material bun, 55 case din nuiele lipite cu lut și 279 bordee. Dintre clădirile solide sunt amintite o biserică catolică, o casă parohială catolică, o școală primară, toate proprietatea statului. O biserică greco-ortodoxă neunită, proprietatea comunei. Sunt enumerați mai apoi funcționarii, cadrele militare, comercianții, industriașii. Se mai amintește de un preot catolic și un capelan, ambii minorități, doi învățători (Normal Schullehrer), Școala trivială germană exista aici din anul 1774. La români se amintește de protopopul Ștefan Dimitrievici, 2 preoți Atanasie Stoica de Hațeg (1750-1792) și Samoilă Popovici (1771-1791), 275 familii valahe, 13 comercianți, 13 profesioniști și 23 de țigani. După părerea părintelui Coriolan Buracu, cel dintâi învățător a fost preotul Atanasie Stoica, nobil de Hațeg, hirotonit preot în anul 1774 la Râmnic de Episcopul Grigorie sau chiar de unul din fiii săi, viitorul protopop Nicolae Stoica de Hațeg, ori Gheorghe, Costa sau Cristofor, care toți au fost preoți în Mehadia.³²

De felul cum a fost impusă militarizarea zonei de graniță și cum a fost ea primită de localnici ne descrie *Cronica* Nicolae Stoica de Hațeg în

²⁸ Gr. Popiți, *Date și documente bănățene (1728-1887)*, Timișoara, 1939, p.57-58.

²⁹ Iuliu Vuia, *Școlile românești bănățene în secolul al XVIII-lea*, Studiu istoric, Orăștie, 1896, p.28.

³⁰ Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1969, p.209.

³¹ Pr. C. Buracu, *op.cit.* p.2

³² C. Buracu, *Idem*.

„Cronica Bantului”.³³ Zona militarizată a Mehadiiei cu un număr mare de cadre militare, care la rândul lor aveau familii, în afară de activitatea grănicerească existau și nevoi materiale care impuneau și necesitatea unei mici gospodării. Aceste familii aveau copii care trebuiau educați prin școală. Așa cum s-a amintit, datorită poziției sale geografice, la Mehadia a funcționat un important centru vamal între cele două imperii, care impunea o bună pregătire prin școală a personalului de serviciu.

Pe lângă alte dovezi, un document al Cancelariei din Viena recunoaște că mai înainte de preluarea militară a zonei a funcționat în aceste ținuturi școli sătești.³⁴ Cu privire la existența învățământului românesc din Banat, cei mai mulți istorici și cercetători preocupați de aceasta, afirmă că el a existat mai înainte de anul 1744.³⁵

În „Cronica Banatului”, protopopul Nicolae Stoica de Hațeg ne relatează că în anul 1757 a fost dat la școala din Mehadia, iar în anul 1763 a fost trimis de familia sa la școala ilirică de copii din Timișoara.³⁶ Printr-o dispoziție dată în anul 1744 Curtea din Viena, recunoaște existența școlii românești care funcționa în paralel cu cea germană. Această dispoziție mai spunea: „Că este destinată carierelor militare să nu mai piardă timpul cu învățătura în școlile naționale româno-ilirice ci să vină direct la școlile grănicerești germane”.³⁷

Din anul 1755 se cunoaște și numele primului ei învățător, Klein, caporal în armata austriacă ce preda la Școala Trivială germană de la Mehadia.

În urma războiului turco-austriac dintre anii 1788-1790 au fost distruse 147 de sate bănățene care dețineau numeroase școli sătești. Numai în jurul Mehadiiei, Cronicarul Nicolae Stoica de Hațeg constată distrugerea a 15 școli.³⁸ Despre existența școlii din Mehadia, protopopul Nicolae Stoica de Hațeg, amintește în „Cronica Mehadiiei” că în anul 1792 din poruncă împărătească trebuia să reclădească și să repare școlile naționale de pe tot cuprinsul regiamentului distruse în urma războiului dintre tuci și austrieci.³⁹ După terminarea acestui război, înființarea și dezvoltarea școlilor naționale a cunoscut o deosebită amploare. Congresul Național Iliric din anul 1790 îl asigura pe Împăratul Austriei, Iosif al II-lea (1780-1790), de loialitatea națiunii ilirice. S-a cerut înmulțirea de școli românești sub tutela Bisericii greco-ortodoxă sub îndrumarea inspectorilor școlari de religie ortodoxă. Pentru sporirea unui număr

³³ Nicolae Stoica de Hațeg, *op.cit.*, p.195.

³⁴ Gruia Cinghiță, *Mehadia Vatră istorico-milenară*, Ed.Gordian, Timișoara, 2007, p.111.

³⁵ Radu Petre, Dimitrie Onciulescu, *Contribuții la istoria dezvoltării învățământului din Banat*, Casa corpului didactic, Timișoara, 1976, p.136.

³⁶ Nicolae Stoica de Hațeg, *Povești Moșești Școlărilor rumânesci*, Ed. Îngrijită de Damaschin Mioc și Costin Feneșan, Ed. Facla, Timișoara, 1984; *Mehadia Vatră istorico-milenară*, Ed.Gordian, Timișoara, 2007, p.65.

³⁷ Radu Petre, Dimitrie Onciulescu, *op.cit.*, p.136-137.

³⁸ Nicolae Stoica de Hațeg, *op.cit.*, p.289.

³⁹ *Mehadia, vatră istorică milenară*. Ed.Gordian, Timișoara, 2007, p.69.

cât mai mare de școli , protopopul Nicolae Stoica de Hațeg a depus o fructoasă muncă de înființare a lor. Despre existența unei școli la Mehadia, în anul 1753 în cronică sa, Nicolae Stoica de Hațeg mai enumeră și numele câtorva dascăli care au funcționat aici.⁴⁰ După cum rezultă, colecta tasului al doilea era destinat pentru întreținerea acestei școlii. Se mai poate observa că din anul 1749 până în anul 1765 s-a perindat pe la școala din Mehadia un număr de 15 învățători. Între anii 1765-1769, a funcționat dascălul Nicolae după care a urmat Antonie, fără vreo altă mențiune.⁴¹

Vechea biserică din Mehadia a fost construită în anul 1750 și a fost distrusă în urma conflictului militar dintre austreci și turci din anul 1775 care s-a desfășurat pe teritoriul Mehadiiei. Tratatul de pace s-a încheiat în ziua de 7 Mai 1775 la Constantinopol odată cu încorporarea Bucovinei și Galiției, Imperiului Habsburgic.⁴²

În anul 1772 exista la Mehadia o școală de doi ani care funcționa în clădirea cumpărată de biserică. Învățătorul era angajat de comună și plătit cu 115 florini anual. Părinții copiilor nu contribuiau cu nimic la plata învățătorului în afară de ½ stânjeni de lemne pentru fiecare școlar. Învățătorul nu avea altă sarcină decât instruirea elevilor. În școala din Mehadia învățau în jur de 20 de copii, uneori mai mulți, alteleori mai puțini. În școală se învăța cititul, scrisul și socotitul toate în limba română. Învățătorul cunoștea numai limba română și se pare că era din Țara Românească. Școala nu se închidea niciodată iar grija ei o avea comuna.⁴³

Școlarii învățau mai întâi după Bucvar descifrarea literelor chirilice, apoi treceau la citirea din Ceaslov, pe care trebuia să-l învețe pe de rost în limba slavonă, chiar dacă nu cunoșteau toate literele. Învățarea Ceaslovului dura doi ani după care se trecea la citirea Psaltirei, apoi la învățarea Catavasiilor atât textul cât și melodia. Iar cei care doreau să devină preoți, continuau cu citirea Apostolului și a Evangheliei.⁴⁴

⁴⁰ Nicolae Stoica de Hațeg *Cronica Banatului*, op.cit., p.191 - „În Mehadia I-ul dascăl, un Pătru, apoi Stanciu (Ștefan Dimitrievici) dându-i nameșnicu fata, acia lau preoțit și după 2 ani, greșind ceva, episcopul pe nameșnicu în Dalboșeț, pre-ginere-său în Bănia, preoții i-au mânat. Apoi dascălu Nicolae Popovic: de-aicea în Sebeș. Mihai-Pătru Ardelean, cu muierea și soacra papistașii, neștiute: ci într-o zi sfădindu-să, iale amândo la besearica nemțească ducându-să, iar el de rușine dascăl la Logoj s-au dus; și iale, după el, Al-cincelea dascăl, june, Antonie Alexieviciu, aicea la Logoj, 6-lea, Ioan ci să pusă în Bănia catnă. 7 Ștefan Șerbu. 8-lea Antonie, a doua oară june; cărți rumânești de vânzare din țară aduse: de-aicea iar la Logoj. 9 iar Ion insurat de Bănia veni; de aicea la ea Logoj, de-acolo, preoțit în Beserica Albă, 10 Antonie, insurat și iar la Logoj, 11 – ce Părvu Zugrafu; apoi își făcu casa. Mehadia iar fără de dascăl. Aicea la liturghie în besearica trei tase umbla: 1 bisericii; 2, dascălu, al treilea cerșetorilor.”

⁴¹ *Idem* , p.194.

⁴² *Istoria lumii în date*, Ed.Enciclopedică, București, 1882, p.186.

⁴³ V.Țărcovnicu, op.cit, p.90, Costin Feneșan, *Contribuții la istoricul învățământului în Granița militară bănățeană la sfârșitul secolului XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, Studii de Istorie a Banatului, Vol.II, Timișoara, 1970, p.95.

⁴⁴ V.Țărcovnicu op.cit, p.105.

Anul școlar era împărțit în două semestre, semestrul de iarnă începea din luna noiembrie și se încheia în Duminica Floriilor, iar semestrul de vară începea la Duminica Tomii, și dura până în luna octombrie. După fiecare semestru se ținea examen. Copii de la 6-8 ani erau obligați să frecventeze tot anul, cei de la 9-12 ani puteau fi învoiți în semestrul de vară ca să ajute părinții la muncile agricole. Numirile de învățători le făcea Comisia școlară din reședința fiecărei provincii în urma unui examen de calificare.⁴⁵

În urma rescriptului Imperial cu nr.1697 din 8 mai 1828, programa de învățământ era următoarea: se predau în total 33 de ore pe săptămână. Predarea se făcea alternativ cu cei mici înainte de masă, iar cu cei mari după masă. Obiectele de învățământ și orele afectate erau: de 6 ore pentru studiul religiei și învățarea rugăciunilor, 5 ore pentru învățarea alfabetului pentru cei mici, 5 ore citirea cu cei mari. Catehizația o oră, istoria Bibliei 3 ore, scrierea frumoasă 6 ore, socola 5 ore, caligrafia 4 ore, datoria suspușilor o oră, cântarea bisericească 2 ore.⁴⁶

Construcția actualei biserici din Mehadia a început în anul 1779 așa cum ne spune Nicolae Stoica de Hațeg: „La această biserică s-au zidit 2 ani, adică anul 1779 și 1780 și s-a sfârșitu. Epitropi ereau Petca Petrovici, Gheorghe Ion Arnăutu și Enache Steroviciu, care după ce au sfârșitu beserica au început și au făcut școală românească de a dreapta besericii lângă Păscăloane”. Ea poate fi considerată ca fiind a cincea biserică construită de-a lungul timpului la Mehadia.

Între anii 1788-1789 a urmat un nou conflict militar între turci și austrieci care s-a încheiat prin pacea preliminară de la Giurgiu în ziua de 23 sept. 1790. Pacea definitivă a avut loc în data de 21 august 1792 la Șiștov.⁴⁷ În urma acestui conflict armat, a avut mult de suferit biserică din localitate iar școala a fost distrusă. În această perioadă, școala a funcționat vremelnic în casa lui Nicolae Stoica de Hațeg sau improvizată în vreo colibă sătească.

De această dată primul învățător confesional a fost Dimitrie Dimitrievici. Numele lui îl aflăm de pe un Minei tipărit la Râmnic în anul 1780 care consemnează: „Scris-am eu Dimitrie Dimitrievici, fiind învățător la anul 1801 și care slujește din anul 1799, iar pe un Liturghier tipărit tot la Râmnic în anul 1768, protopopul Nicolae Stoica de Hațeg scrie următoarele: „1807 Noembrie sau cetit sistema cea nouă a graniței cu veselie prin învățătorul Dimitrie Dimitrescu. Și au talmăcito de pe nemție.” Numele acestui Dimitrescu apare și în anul 1807 care nu poate fi altul decât același din anul 1799. S-ar putea să fi fost fiul protopopului Ștefan Dimitrievici sau chiar fratele preotului Nicolae Dimitrievici dintre anii 1790-1830 din Mehadia.⁴⁸

⁴⁵ *Idem*, p.127.

⁴⁶ L.Smeu, *op.cit.*, p.115

⁴⁷ . *Istoria lumiim în date, op.cit.*

⁴⁸ C.Buracu, *op.cit.*, p.2

Din însemnările protopopului Nicolae Stoica de Hațeg în „Cronica Banatului” mai aflăm că în urma conflictului militar austro-turc dintre anii 1788-1789 au fost șterse toate stricăciunile războiului cu ajutorul locuitorilor din Mehadia. După vindecarea rănilor de război, localnicii au luat în calcul rezolvarea proiectului din anul 1780 care prevedea construcția unei școli. Același cronicar mai spune că în anul 1808, în ziua de 15 septembrie, s-a început construcția școlii de aici: „Că maurii începură a zidi școală românească.” Construcția acesteia s-a făcut lângă vechea reședință protopresbiterală în apropierea casei cronicarului.⁴⁹

După cum se poate observa, anul 1808 legitimează înființarea primei școli confesionale din Mehadia. Cu siguranță se poate presupune, așa cum s-a mai menționat, că și înainte de această dată a mai existat la Mehadia o școală românească, fie într-o casă particulară și de ce nu chiar în casa protopopului Nicolae Stoica de Hațeg, care în anul 1776 dorea să ajungă „deutscher Lehrer” în localitatea Cornia. Pe seama acestei localități a fost hirotonit mai întâi diacon, iar mai apoi preot. Datorită calităților sale, în ziua de 23 Mai 1795, episcopul Iosif Ioanovici Șacabent (1786-1805) al Vârșetului și Caransebeșului îl transferă protopop al Mehadiiei.⁵⁰

Din cele constatate până acum se poate observa implicarea Bisericii străbune și a slujitorilor ei în promovarea învățământului românesc. Datorită vitregiei veacurilor prin care a trecut națiunea română până în secolul al XIX-lea, prezența învățământului românesc a fost destul de firavă.

Protopopul Nicolae Stoica de Hațeg, cărturar iluminist, pe lângă autoritatea sa bisericească a influențat mult și dezvoltarea învățământului românesc în zona Mehadiiei. Pe bună dreptate, el poate fi considerat cu adevărat ctitorul spiritual al primei școli confesionale românești din Mehadia.

Exemplul vieții sale a fost continuat de urmașii săi, fii ai satului care prin râvna și dragostea lor pusă în slujba învățământului românesc au adus cinste și onoare Mehadiiei. Documentele de arhivă amintesc de prezența și a altor învățători care au predat la Mehadia, cum ar fi: Belcotă în anul 1860, Enache Bălțeanu 1870, Nicolae Grama 1889, Nicoale Mercea 1892, precum și alții. Vechea școală românească construită în anul 1808 a avut mult de suferit în urma unei calamități naturale în zilele de 13 și 14 iunie 1910. Atunci, o furtună puternică a provocat mari pagube asupra școlii și localnicilor. Cu această nefericită ocazie o parte din arhiva școlii s-a distrus datorită inundațiilor. Apele râului Belareca au înecat casele oamenilor și au ajuns până la pragul actualei bisericii.

Protocoloalele școlare dintre anii 1911-1920 menționează intenția autorităților maghiare sub directa îndrumare a contelui Appony Albert, ministru al învățământului ungar, de a desființa școala confesională română și a o uni cu școala

⁴⁹ *Idem*

⁵⁰ Pr.Prof.Dr.Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed.Institutului biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, Vol.III, Buc., 1981, p.542;

de stat maghiară. Încercarea a făcut-o în ziua de 21 mai 1912, când învățătorul Ion Tărfăloagă de la școala maghiară din localitate a propus în ședința corpului didactic învățătoresc ca la serbările organizate de elevii școlii maghiare să se alăture elevilor de la școala confesională pe motiv că: „funcționarea lor laolaltă să fie pe deplin întru toate.”⁵¹ Pentru a preîntâmpina această nemulțumire a credincioșilor ortodocși, o inițiativă laudabilă a avut-o preotul Coriolan Buracu, care în ședința din 23 mai 1913 a cerut să i se pună la dispoziție o sală de clasă pentru catehizarea elevilor ortodocși. Cu această ocazie el i-a învățat pe copii să recite poezii patriotice, să scrie și să cânte românește. Inițiativa sa a fost bine apreciată de credincioșii din Mehadia. Ca urmare, autoritățile maghiare s-au supărat pe el iar secretarul Warany a propus pe lângă scaunul școlar să nu i se mai pună la dispoziție preotului Coriolan Buracu acea sală de clasă. Nemulțumirea a fost pe măsură în rândurile credincioșilor ortodocși români care au protestat împotriva acesteia. Pentru liniștea lor, scaunul școlar în ședința din 1 decembrie 1913, a respins propunerea lui Warany motivând că și cântarea bisericească face parte din specificul zonei bănățene. Prin acțiunea sa, preotul Buracu a menținut conștiința trează românească în rândurile populației Mehadiei.⁵²

În susținerea învățământului românesc de la Mehadia, un rol aparte l-a avut și învățătorul Nicolae Mergea care și-a pus la dispoziție o parte din casă pentru funcționarea școlii de aici. Școala românească din Mehadia, în perioada anilor 1916-1918, a avut mult de suferit și ca urmare a presiunii organelor de stat maghiare care au încercat să unifice cele două școli sub motivul lipsei de cadre didactice. În ședința scaunului școlar din luna decembrie a anului 1918 s-a dezbătut limba de predare în școală. În fața celor prezenți s-a citit ordinul administrativ nr.2560/1918 și cel al Consiliului Național Român nr.12/1918 care prevedea că în școlile comunale să se predea în limba română, urmând ca în clasele a III-a și a IV-a să se predea ca studiu obligatoriu și limba maghiară. După cum observăm în Mehadia, pe lângă școala românească, a mai funcționat și școala germană și cea maghiară.

Școala trivială germană la Mehadia a fost înființată în anul 1775 ca urmare a înființării regimentului iliric bănățean sub denumirea de Regimentul grăniceresc româno-banatic nr.13. Datorită numărului mic de copii germani la această școală, au mai învățat numeroși copii români din toată zona grănicerească, care cu timpul au devenit, preoți, învățători, cadre militare, etc. Începând cu anul 1859, școala germană din Mehadia a purtat numele de „Trivial schule” având pe Untermeyer ca director. La această școală au învățat generalii Nicolae Cena, Domășneanu, Trapșa și alți militari de carieră. Între preoții cateheți de aici am putea aminti de Nicolae Mageriu (1853-1856), Constantin Țepeneag (1857-1858), Dumitru Iacobescu (1859-1871). Pe lângă

⁵¹ I.Băcilă, *op.cit.*, p.57.

⁵² Pavel Panduru, *Coriolan Buracu, Pildă pentru Neamul românesc în Mehadia, vatră veche milenară*. Ed.Gordian, Timișoara, 2007, p.103.

preoții români au predat și preoții catolici: Frantz Essinger (1853-1856) și Alexandru Lendvay (1857-1871), după această dată școala germană de aici s-a desființat. A fost redeschisă între anii 1941-1944 cu un număr de 14 elevi.

Dintre personalitățile amintite mai sus despre generalul Nicolae Cena, am putea spune că a fost un susținător riguros al Bisericii Ortodoxe din Mehadia. Ca dovadă numărul mare de cărți religioase, mobilier, terenuri agricole pe care cu multă însuflețire le-a donat bisericii de aici. Între anii 1909-1911 a fost deputat sinodal al Episcopiei Caransebeșului, iar între anii 1912-1914, deputat Congresual al Mitropoliei Ardealului la Sibiu. Marea sa bibliotecă a fost donată Liceului "Traian Doda" din Caransebeș iar rezultatul descoperirilor sale arheologice au fost donate Muzeului Orășenesc din Băile Herculane care până azi îi poartă numele.⁵³

Școala maghiară a fost înființată ca urmare a desființării Regimentului româno-banatic nr.13 în ziua de 8 iunie 1871. Tot atunci au apărut și legile maghiare cu privire la provincializarea teritoriului bănățean. Datorită manifestărilor agresive ale autorităților maghiare, spre deosebire de școala germană, școala maghiară a fost greu acceptată de populația locală.

După înfăptuirea mărețului act istoric din anul 1918, odată cu constituirea României Mari, visul de veacuri al tuturor românilor, școala comunală și școala de stat maghiară s-au unit sub numele de Școala Primară de Stat cu limbă de predare română.

În anul 1928, părintele Coriolan Buracu consemna în "Foaia Diecezană": "că anul acesta se împlinesc 150 de ani de la înființarea uneia dintre cele mai vechi școli confesionale în Banatul nostru și tot acum se împlinesc 120 de ani de la mutarea ei în localul propriu, ridicat cu multe și grele sacrificii". Cu această ocazie el mai afirma că "se cuvine ca să ne închinăm cu multă evlavie memoriei înaintașilor noștri care din dragoste pentru neamul nostru, au realizat atâtea mari înfăptuiri. Despre școala din Mehadia, părintele Coriolan Buracu mai spunea că anul acesta ne oferă un prilej de a sărbătorii acest eveniment cu tot fastul cuvenit, mai ales că la București s-au comemorat acum 6 ani, 100 de ani de la înființarea primei școli primare, iar la Iași în anul acesta a avut loc serbările centenare ale școlii primare cu 6 ani" mai veche decât școala din București și chiar și a aceleia din Iași.⁵⁴ Mehadia, străveche localitate românească, a avut din cele mai vechi timpuri o formă de organizare bisericească ce s-a remarcat de-a lungul timpului ca un puternic centru cultural și național. Biserica Ortodoxă Română, prin slujitorii ei, a fost mereu prezentă și activă în viața poporului nostru pentru menținerea credinței străbune, promovarea culturii și a învățământului românesc.

⁵³ N.D. Petniceanu, *Nicolae Cena (1844-1922), în Mehadia, vatră istorică milenară*, Ed. Gordian, 2007, Timișoara, p.28.

⁵⁴ Coriolan Buracu, O școala primară confesională înființată în Mehadia la 1780, în F.D., anul XLIII, Caransebeș, 14 octombrie 1928, p.1-3.